

Η ΟΜΗΡΙΚΗ ΙΘΑΚΗ

«Τὸ δίπλωμα τῆς εὐγενείας τῆς Ἰθάκης εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ ποίησις· ἀλλ' ὅσον σεβαστὴ εἶναι ἡ ἀρχαιότης τοῦ ἐγγράφου τούτου, τόσον περιμάχητος μέχρις ἡμῶν εἶναι ἡ ἀξία αὐτοῦ. Εἶναι ἡ Ἰθάκη τοῦ Ὀμήρου σκιῶδές τι καὶ αὐθαίρετον πλάσμα τῆς φαντασίας ποιητοῦ τινος γινώσκοντος μόνον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ παράλια, ἢ ὑφίσταται πράγματι ἐν τῇ τραχείᾳ ἐκείνῃ ῥάχει, ἥτις ὑπὸ γραφικῶν κόλπων διασχιζομένη ὑψοῦται ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Κεφαλληνίας;» Οὕτως ἠρώτησε πρό τινων ἐτῶν ὁ γεωγράφος Partsch ἐν μονογραφίᾳ περὶ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης, ἐκδοθείσῃ τῷ 1890, μεταφρασθεῖσα δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Λ. Γ. Παπανδρέου. Ἄν ἔγραφε σήμερον, θὰ προσέθετε καὶ τρίτην ἐρώτησιν: «ἢ μήπως εἶναι ἄλλη τις ἐκ τῶν ἐν τῇ περὶ τὴν Κεφαλληνίαν θαλάσση κειμένων νήσων;» Διότι ἤδη τῷ 1894 Γερμανὸς τις Draheim ὑπέδειξεν ὅτι πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν νῆσον τοῦ Ὀδυσσεύος ἐν τῇ Λευκάδι, ἡ δὲ νέα αὕτη ὑπόθεσις, ἀπρακτῆρητος σχεδὸν μείνασα τὸ κατ' ἀρχάς, προσέλαβε μεγίστην σημασίαν, ὅτε πρό τινων ἐβδομάδων ὁ διευθύνων γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Dörpfeld ἐν συνεδρίᾳ τινὶ ἐπισήμως ὑπέβαλεν αὐτὴν τοῖς παρευρισκομένοις ὡς πόρισμα τῶν ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν νήσων, αἵτινες φέρουσι σήμερον τὰ ὀνόματα «Ἰθάκη» καὶ «Λευκάς», ἐρευνῶν αὐτοῦ. Πρὶν ἔτι γίνῃ αὐτῷ γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τινος ἄλλου ἐξεφράσθη ἡ γνώμη αὕτη, εἶχε παρ' αὐτῷ σχηματισθῇ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ περιγραφὴ ἣν παρέχει αὐτὸς ὁ Ὀδυσσεύς περὶ τῆς πατρίδος του ἥκιστα συμβιβάζεται πρὸς τὴν σήμερον καλουμένην Ἰθάκην, τούναντίον δὲ πληρέστατα πρὸς τὴν Λευκάδα.

Ἐπεβεβαίωσε δὲ κατὰ τι τὴν τοιαύτην πεποίθησιν τὸ γεγονός ὅτι οὔτε διὰ τῶν πρὸ 40 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Schliemann περὶ τὸ ὄρος Ἀετὸν γενομένων ἀνασκαφῶν οὔτε διὰ τῶν πρὸ τινος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Dörpfeld ἐκτελεσθεισῶν ἀνεκαλύφθησαν ἐπὶ τῆς σημερινῆς Ἰθάκης λείψανα τοῦ

λεγομένου Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως ἔχει μόνον δευτερεύουσαν σημασίαν. Εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εὐρεθῶσιν ἀκόμη τοιαῦτα λείψανα ὅπου δὲν ἀναμένει τις αὐτά, ἀφοῦ καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηναίων καίπερ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀνερευνηθεῖσα αἰφνης παρέσχεν οὕτως εἰπεῖν οἰκισθελῶς τοὺς ἐξόχους ἐκείνους θησαυροὺς ἀρχαϊκῆς τέχνης, οὓς θαυμάζομεν νῦν ἐν τῷ ἐκεῖ μουσεῖῳ· δικαιούμεθα δὲ τοσούτῳ μᾶλλον νὰ εἴπωμεν τοῦτο, καθ' ὅσον ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς Ἰθάκης, ἀκριβῶς ἐνθα ζητεῖται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων ἡ πόλις τοῦ Ὀδυσσεύως, ἀνεκαλύφθη πράγματι πρό τινων ἐτῶν κιονόκρανόν τι ἀρχαιότατον ὅλως ἀγνώστου ρυθμοῦ. Πάντως δὲ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ νῆσος κατωκεῖτο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου ὑφ' οὗ καὶ ἡ Λευκάς, καὶ βασιλεῖς ἢ ἡγεμόνας εἶχε καὶ ἀνάκτορα ἐν αὐτῇ θὰ ὑπῆρχον, ἀδιάφορον ἂν ἐξηρανόσθῃ πᾶν ἔχνος αὐτῶν ἢ ἂν καλύπτονται ἀκόμη ὑπὸ τῆς γῆς τὰ λείψανα. Ὅθεν φαίνεται ἡμῖν ὀρθότερον νὰ μὴ γίνῃ λόγος, τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, περὶ τοιούτων μνημείων, ὅταν συζητῶμεν περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν ἡ σημερινὴ Ἰθάκη εἶναι ὄντως ἡ καθ' Ὁμηρον πατρίς τοῦ Ὀδυσσεύως.

Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ζήτημα περὶ Ἰθάκης, ἀφοῦ ἡ παράδοσις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν μαρτυριῶν ἀναγνωρίζει ὡς τὴν παρ' Ὁμήρῳ Ἰθάκην τὴν καὶ σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσαν νῆσον;

Μεταξὺ τῶν χρόνων, ὧν τὰ συμβάντα κατοπτρίζονται ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι, καὶ ἐκείνων, καθ' οὓς ἤρξατο ἡ γνωστὴ ἡμῖν διὰ τῆς ἱστορίας δρᾶσις τῶν ἐλληνικῶν φύλων, τ. ἔ. ἡ ἱστορικὴ παράδοσις, κεῖται περίοδος πλήρης περιπετειῶν καὶ μεταβολῶν μεγίστων, καθ' ἣν κατεστράφη τελείως ὁ Μυκηναϊκὸς λεγόμενος κόσμος, καθ' ἣν ἀπεσθῆσθσαν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἑλλάδος οὐ μόνον σχεδὸν ἅπαντα τὰ ἔχνη αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων ἐν οἷς ὑπῆρξεν. Οὕτως ἐκ τῶν τεσσάρων νήσων, ἃς ἀπαριθμεῖ ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας ἐν τῷ δυτικωτάτῳ τμήματι τῆς Ἑλλάδος, δύο ἀπώλεσαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Δὲν γινώσκομεν ἀσφαλῶς, τίνες εἶναι αἱ Ὀμηρικαὶ νῆσοι Δουλίχιον καὶ Σάμη. Ὅπως δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἄνευ βεβαιότητος ἀνεδίδοντο ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπ' ἄλλων εἰς ἄλλας νήσους, οὕτω δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν καὶ περὶ τοῦ ἂν δικαίως οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τῇ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κεφαλληνίας κειμένη νήσῳ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τοῦ Ὀδυσσεύως. Αἱ νῆσοι ἐκεῖναι, τὸ πάλαι οὔσαι οὕτως εἰπεῖν ὁ ἀριστερὸς βραχίον

τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπεσχίσθησαν τοῦ κορμοῦ αὐτοῦ διὰ τῶν μεταβολῶν ἃς συμπεριλαμβάνομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀγνώστοι δὲ μείνασαι ἐπὶ αἰῶνας περιῆλθον πάλιν εἰς συνάρειαν μετὰ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. τοῦ ἀναπτυχθέντος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ὀμητικοῦ, ἀφ' οὗ ἤρξαντο μεγαλεπήβολοι ἔμποροι, ὡς οἱ Κορίνθιοι, νὰ ἐκτείνωσι τοὺς πλοῦς αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὴν πρὸς δυσμὰς θάλασσαν. Ἄρα δὲν ἀποκλείεται ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὸ ὄνομα Ἰθάκη, ὅπερ ἔδωκαν οἱ νεήλυδες εἰς τὴν παρὰ τὴν Κεφαλληνίαν βραχὺν νῆσον, ἐστραλμένως ἐτέθη αὐτῇ, πάντως δ' ἡ παράδοσις, ἥτις τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐδέχθη ὡς ὀρθήν, μόνον ἐπὶ τοσοῦτον ἔχει ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἐφ' ὅσον συμφωνεῖ πρὸς τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἐρεῖδεται τὸ ὄνομα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἐπὶ τῶν λέξεων δῆλον ὅτι τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ὅθεν ὅλον τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα στρέφεται περὶ τὸ κείμενον τῶν ἐπῶν τούτων καὶ δὴ κυρίως τῆς Ὀδυσσεΐας.

Διὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην τοῦ κειμένου, ἥτις πρέπει, εἰρήσθω τοῦτο ἐν παρόδῳ, ὡς πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ὑπὸ προσωπικῶν ἢ πατριωτικῶν αἰσθημάτων, μεγίστης σπουδαιότητος εἶναι τὸ γενικώτερον ζήτημα περὶ τοῦ ἐνιαίου ἢ μὴ τῆς Ὀδυσσεΐας. Διότι ἂν αὕτη δὲν εἶναι τὸ ἔργον ἐνὸς καὶ μόνου ποιητοῦ ἀλλὰ πλειότερων, τότε αἱ περὶ Ἰθάκης γνώσεις ἢ καὶ μόνον γνωμαὶ ἐνὸς τούτων δύνανται νὰ διαφέρωσι τῶν ἄλλων ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ π. χ. ὁ καθ' ὑπόθεσιν ποιητὴς τοῦ Ι' ἢ Θ' αἰῶνος, εἰς ὃν ὀφείλεται ὁ πυρὴν τῆς Ὀδυσσεΐας, ὁ νόστος τοῦ Ὀδυσσεύος, ἴσως ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ὠρισμένη τις νῆσος ἦτο ὄντως ἡ πατρίς τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ ἐκαλεῖτο Ἰθάκη, ἄλλος δὲ μεταγενέστερος ποιητὴς, ὁ προσθεὶς κατὰ τὸν Η' αἰῶνα τὴν ῥαψωδίαν α, ἐξελάμβανεν ὡς Ἰθάκην ἄλλην νῆσον, ἐκείνην δὴλα δὴ εἰς ἣν οἱ ἄνω ῥηθέντες νεήλυδες, μὴ γνωρίζοντες τὴν ἀλήθειαν, ἔδωκαν αὐθαίρετως τὸ ὄνομα ἐκεῖνο. Καὶ ὄντως οἱ φιλόλογοι, καὶ οἱ συντηρητικώτατοι ἀκόμη, ἀναγνωρίζουσι σήμερον τὴν διὰ πειστικωτάτων ἐπιχειρημάτων ἀποδειχθεῖσαν ἀλήθειαν ὅτι τοῦλάχιστον τὸ α καὶ τὸ ω τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι προσθεῖσαι μεταγενεστέρων ποιητῶν, ὡς καὶ τὴν πιθανότητα ὅτι ἄλλος ὁ ποιητὴς τῆς Ἑγλεμαχείας, ἄλλος ὁ τοῦ νόστου τοῦ Ὀδυσσεύος. Ἄν ἐγινώσκομεν ἀκριβῶς τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἔπους, βεβαίως τοῦτο ἤθελεν ὠφελῆσαι ἡμᾶς τὰ μέγιστα καὶ ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. Ὡς δ' ὁμῶς ἔχουσι τὰ πράγματα, φρονιμώτερον φαίνεται νὰ τηρήσωμεν μᾶλλον ἐπιφυλακτικὴν στάσιν,

παραδεχόμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς μεταγενέστερα μέρη μόνον ἐκείνα ἅπερ ἀναμφιβόλως ἤδη ἀπεδείχθησαν ὡς τοιαῦτα.

Ἀκριβῶς ἐν τῷ πανθωμολογούμενῳ παλαιστάτῳ μέρει, τῷ νόστῳ τοῦ Ὀδυσσεύς, εὐρίσκομεν τὸ χωρίον ἐν ᾧ ὁ Ὀδυσσεὺς ὀρίζει τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς Ἰθάκης ὡς πρὸς τὰς πλησίον νήσους (ι 21 κέ.):

ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδῆελον ἐν δ' ὄρος αὐτῇ
 Νήριον εἰνοσίφυλλον ἀριπρεπές· ἀμφὶ δὲ νῆσοι
 πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχεδὸν ἀλλήλησιν,
 Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ Ὀλίησσα Ζάκυνθος.
 αὐτῇ δὲ χθαμαλὴ πανυπεριάτη εἰν ἅλι κεῖται
 πρὸς ζόφον, αἱ δὲ ἴ' ἄνευθε πρὸς ἠὼα ἴ' ἡέλιόν τε
 τρηχεῖ, ἀλλ' ἀγαθὸν κουροτρόφος.

Δικαίως ὁ κ. Dörpfeld προτείνων τὴν αὐτοῦ θεωρίαν δίδει τῷ χωρίῳ τούτῳ τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν ἀποδείξεων τοῦ θέσιν, πᾶσα δὲ περὶ τῆς ταυτότητος ἢ μὴ τῆς Ὀμηρικῆς καὶ τῆς σημερινῆς Ἰθάκης ἐρευνα ἀπὸ τούτου ὡς ἀρετηρίας πρέπει νὰ ὁρμᾶται. Ἐν τούτοις τὸ χωρίον παρέσχε τοῖς ἐρμηνευταῖς οὐκ ὀλίγα πράγματα καί, ὡς συχνάκις συμβαίνει, ἐπειδὴ δὲν κατενοήθη ἀρκούντως, ἐκηρύχθη ὑπὸ τινῶν ὑποβόλιμαϊον. Καθ' ἡμᾶς οὐδεμίᾳ δυσκολία ὑπάρχει, μόνον δὲ περὶ τῆς σημασίας μιᾶς καὶ μόνης λέξεως δύναται τις ν' ἀμφιβάλλῃ. Τί σημαίνει «κεῖται χθαμαλῇ;» Τὸ «εὐδῆελον» τῆς νήσου καὶ τὸ «ἀριπρεπές» τοῦ ἐν αὐτῇ ὄρους ἀπαγορεύουσι νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ «χθαμαλῇ» ὡς συνήθως, οὐδὲ φαίνεται ὅτι εὐστοχοῦσιν οἱ ἐρμηνεύοντες «ἔχουσα χθαμαλὰς ἀκτὰς», διότι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ περιορίσωμεν τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου εἰς μόνας τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου. Τοῦναντίον δὲ τὸ ἀσύνδετον «χθαμαλὴ πανυπεριάτη πρὸς ζόφον» ὑποδεικνύει ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται οὐχὶ περὶ τῆς φυσικῆς ποιότητος, ἀλλὰ περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς νήσου. Τοῦτο ἐννοήσας ἤδη ὁ Στράβων ἡρμήνευσε «τῇ ἀντικρὺ ἡπείρῳ πρόσχωρος», βεβαίως ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι πάντα τὰ παρὰλια λέγονται χθαμαλά, τοῦναντίον δὲ πᾶσα κίνησις ἀπὸ τῆς παραλίας εἴτε εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν εἴτε εἰς τὰ ἔνδον τῆς χώρας δηλοῦται διὰ τοῦ ῥήματος «ἀνάγεσθαι»· γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα πρὸς Λατίνους ἐκαλεῖτο ἀπλῶς altum ἤτοι «τὸ ὑψηλόν». Κατὰ ταῦτα τὸ «κεῖται χθαμαλῇ» εἶναι ἀντίθετον τῷ «κεῖται ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ». Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν

ταύτην, παρίσταται ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς λέγων ταῦτα ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ αὐτοῦ εὐρισκόμενος. Δυνάμεθα ὁμῶς καὶ νῦν φαντασθῶμεν ὅτι ὁ ποιητὴς περιέγραψε τὴν θέσιν τῆς νήσου ὡς παρουσιάζεται εἰς τὸν πλεοντα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὰς νήσους ἐκεῖνας. Νῆσός τις μακρόθεν ὁρωμένη φαίνεται τῷ ναυτιλλομένῳ χαμηλότερον κειμένη, ὅσον δὲ πλησιάζει αὐτός πρὸς αὐτὴν τασούτῳ μᾶλλον ὑψοῦται ἐκ τῶν ὑδάτων· ἐὰν λάβωμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑπ' ὄψιν, δὲν θὰ εἶναι ἄτοπον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἠδύνατο κάλλιστα νὰ συνδέσῃ μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ «μακράν» τὴν τοῦ «χθαμαλῶς», ὡς συμβαίνει καὶ ἐν τῇ σημερινῇ γλώσσῃ παρὰ ταῖς ἐννοίαις «χαμηλά», «κάτω», «βαθεία», καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ «κεῖται χθαμαλή» τὴν σημασίαν τοῦ «κεῖται μακράν». Ἐν τούτῳ δὲ περιπτώσει ἐτι κάλλιον ἁρμόζει τὸ ἀσύνδετον «χθαμαλή πανυπερτάτῃ πρὸς ζόφον», διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τότε ἐπεξήγησις, ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ πρώτου.

Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν ἀκόμη ὅτι τὸ «ἀμφὶ» οὐδόλως σημαίνει μόνον τὸ «κύκλῳ πέριξ», ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς τὸ «πλησίον» ἢ «εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο περὶ οὗ ἐγένετο λόγος» καὶ ὅτι τὸ «ζόφος», ὡς δηλοῦσι τὰ ἀντίθετα «πρὸς ἡῶα τ' ἡελίον τε», σημαίνει τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, δυνάμεθα ὡς ἐξῆς νὰ μεταφράσωμεν τὸ χωρίον: *Οἴκῳ τὴν περίοπτον Ἰθάκην ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ὄρος, τὸ δειδροῶδες Νήριον, τὸ μεγαλοπρεπές. Εἰς δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο κεῖνται πολλαὶ νῆσοι πολὺ πλησίον ἀλλήλαις, Λουλίχιον καὶ Σάμη καὶ ἡ δασυώδης Ζάκυνθος. Αὐτὴ μὲν κεῖται μακράν, (ἢ πλησίον τῆς ἡπείρου), πασσῶν τελευταία ἐν τῇ θαλάσῃ πρὸς τὸ σκότος (δυσμᾶς), αἱ δ' ἄλλαι πορρωτέρω πρὸς τὴν ἥω καὶ τὸν ἥμιον. Καὶ εἶναι μὲν τραχεῖα, ἀλλὰ καλὴ νὰ τρέφῃ ἀγαθοὺς ἄνδρας.*

Χαρακτηριστικώτατον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ εἶναι τὸ ῥητῶς λεγόμενον ὅτι αἱ ἄλλαι τρεῖς νῆσοι κεῖνται πολὺ πλησίον ἀλλήλων, ἀπέχει δ' ἀπ' αὐτῶν ἡ Ἰθάκη. Τοῦτο καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι ταῦτα λέγονται περὶ τῆς σήμερον καλουμένης Ἰθάκης, λίαν ἀκροσφαλῆ. Ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ οὐδόλως συμφωνοῦσι, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, πρὸς ταύτην, ἥτις κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τῆς Κεφαλληνίας καὶ δὲν δύναται ἄρα νὰ εἶναι ἡ δυτικωτάτη τῶν ἐκεῖ νήσων. Ὁ μόνος προσπαθήσας μετὰ τινος πιθανότητος, ἀλλὰ μόνον φαινομενικῆς, νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα, εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς γνωστὸς γεωγράφος κ. Partsch. Οὗτος παρετήρησε καὶ διὰ πολλῶν ἀποδείξεων κατέστησεν ἀναμφίβοτον ὅτι ἡ διεύθυνσις καθ'

ἣν ἐκτείνεται ἡ σειρά τῶν Ἰονίων νήσων δὲν ἦτο ἀκριβῶς γνωστὴ παρ' ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις. Ἐνῶ ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν νήσων εἶναι νοτιανατολική, ἡ δὲ τῶν τεσσάρων ἀπὸ τῆς Λευκάδος μέχρι τῆς Ζακύνθου καθαρῶς νότιος, ἐπιστεύετο ὅτι εἶναι ἀνατολική. Ὅθεν εἰκάζεται ὅτι ἡ τοιαύτη σφαιερὰ γνώμη ὑπόκειται καὶ ταῖς λέξεσι τοῦ Ὀμήρου, ὅτι δὲ μεταβληθείσης κατὰ διάνοιαν τῆς θέσεως τῶν νήσων συμφώνως πρὸς αὐτήν, τοποθετεῖται καὶ ἡ σημερινὴ Ἰθάκη κατ' εὐχὴν. Ἀλλ' ὅσον ὀρθὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Partsch αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, νομίζομεν ὅτι σφάλλεται ἐν τῷ συμπεράσματι. Ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀποδεικνύει ὅτι, ἵνα ἐλθῇ ἡ Ἰθάκη πρὸς δυσμὰς τῆς Κεφαλληνίας, ἥς πράγματι κατέχει τὴν βορειανατολικὴν πλευράν, δὲν ἀρκεῖ ἡ τοιαύτη στροφὴ τῶν νήσων. Δὲν διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ κ. Partsch θέλων νὰ ἀποδείξῃ τὴν σημερινὴν Ἰθάκην ὡς τὴν Ὀμηρικὴν, παρεσύρθη εἰς τὸ σφάλμα του, ὡς πολλάκις συμβαίνει, ὑπὸ τοῦ ἄγαν μεγάλου ζήλου. Πρὸς τούτοις ὁ Ὅμηρος ὁμιλεῖ περὶ τεσσάρων νήσων, ὧν δυτικωτάτῃ νὰ εἶναι ἡ Ἰθάκη· ἐὰν δὲ δύο ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ Ζακύνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία, τρίτῃ δὲ ἡ Ἰθάκη, ποία εἶναι ἡ τετάρτη; Φαίνεται ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦτον τινὲς τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ἐνόμιζον ὅτι ὑπὸ τὸ Δουλίχιον καὶ τὴν Σάμην πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὰ δύο τμήματα τῆς Κεφαλληνίας, ἅπερ μόνον δι' ἰσθμοῦ συνεχονται. Ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι ὅλως ἀρθηαίρετος· ὁ ἰσθμὸς ἐκεῖνος δὲν ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ ὕδατος κατὰ τοὺς χρόνους οὓς περιγράφει ὁ Ὅμηρος, ὡς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ λόφων. Δὲν δικαιούμεθα ὅθεν νὰ ἰδρύσωμεν ἐπὶ μιᾷς ὑποθέσεως ἑτέραν καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὅλως σοριστικῶς τὰς σαφεστάτας τοῦ Ὀμήρου λέξεις. Τίς εἶναι λοιπὸν ἡ τετάρτη τῶν νήσων ἐκείνων; Ἀναμφιβόλως ἡ Λευκάς, διότι οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἀξία λόγου νῆσος κεῖται ἐκεῖ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἥτις ἠδύνατο νὰ μνημονευθῇ ὡς ἀποτελοῦσα μετ' ἐκείνων τὸ βασίλειον τοῦ Ὀδυσσεύος. Ἐν τούτοις θὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ Λευκάς δὲν δύναται νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὰς νήσους τοῦ Ὀδυσσεύος, διότι δὲν ἦτο νῆσος, ἀλλὰ χερσόνησος, νῆσος δὲ κατέστη μόλις ἀφ' οὗ οἱ Κορίνθιοι, ἐγκατασταθέντες ἐπ' αὐτῆς κατὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα, διώρυξαν τὸν συνδέοντα αὐτὴν πρὸς τὴν ἀντικρὺ ἡπειρον ἰσθμόν. Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν τὰς ἐρεῦνας τῶν νεωτέρων γεωγράφων καὶ γεωλόγων, ἀποδειξάντων ὅτι τὸ νῦν ἀντίον ἡ Λευκάς τὸ πάλαι ὑπῆρξεν ἐν πολὺ μείζονι βαθμῷ νῆσος ἢ τὰ νῦν. Ἀευνάως ἐφέρετο καὶ φέρεται

εἰσέτι ὑπὸ τῶν θαλασσίων κυμάτων ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς ἄμμος πρὸς τὴν βορειανατολικὴν παραλίαν, ἐνθα καθιζάνουσα καθιστᾷ τὴν θάλασσαν ἀβαθῆ καὶ τείνει νὰ ἐνώσῃ τὴν νῆσον πρὸς τὴν ἡπειρον. Ὅτε οἱ Κορίνθιοι ἱδρυσαν ἐν Λευκάδι τὴν ὁμώνυμον πόλιν, κατενόησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκβαθύνωσι τὴν ἐκεῖ θάλασσαν, ἵνα διέρχωνται εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τὰ πλοῖα διὰ τοῦ πορθμοῦ· τοῦτο δ' ἐγένετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸς βορρᾶν τῆς σημερινῆς πόλεως, ἐνθα ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῆς προσκομιζομένης ἄμμου σχηματιζομένης γλώσσης ἐν τοῖς ὕστερον ἐκτίσθη τὸ φρούριον τῆς ἁγίας Μαύρας. Ὅτι δὲ ὁ πορθμὸς καὶ παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ πόλει οὐδέποτε ὑπῆρξε τεχνητός, ὡς εἰκασάν τινες, ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸ στενότερον σημεῖον ἔχει ἀκόμη πλάτος 200 μέτρων, ὅπερ εἶναι ὅλως δυσανάλογον πρὸς τεχνητὸν πορθμὸν.

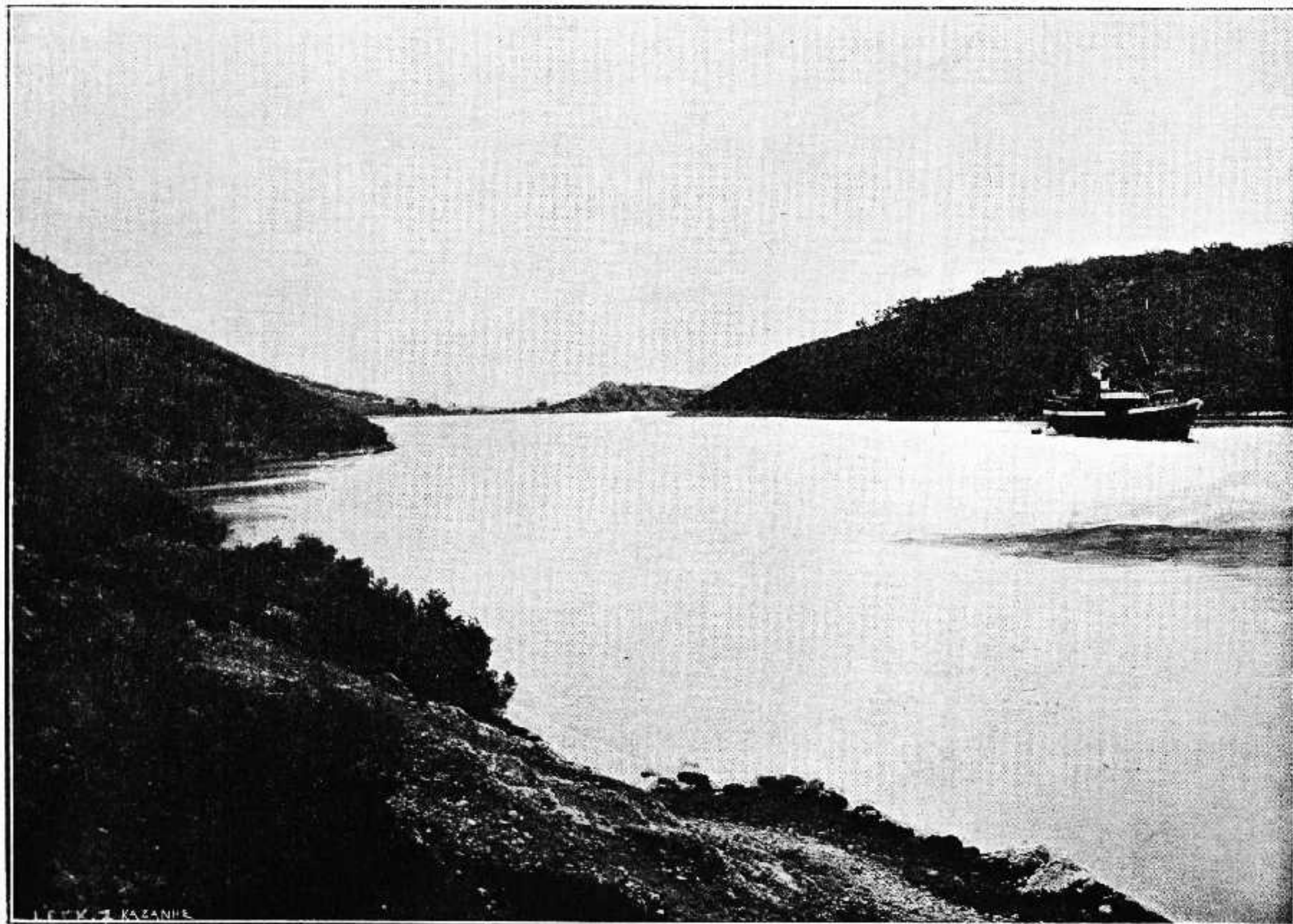
Ἄν δὲ οὐ μόνον δικαιώμεθα ἀλλ' ὀφείλωμεν νὰ περιλάβωμεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν τεσσάρων ἐκείνων νήσων καὶ τὴν Λευκάδα, τότε ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Partsch περὶ τῆς ἐσφαλμένης τοποθετήσεως αὐτῶν προσλαμβάνει ἰδιάζουσαν ὅλως σημασίαν. Διότι τότε καὶ μόνον τότε ἔχομεν σειρὰν τεσσάρων νήσων αἰτίνες, ἐκτεινόμεναι πράγματι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, διὰ τῆς κατὰ διάνοιαν ἐκείνης μεταβολῆς τῆς τοποθετήσεως ἔρχονται οὕτω πρὸς ὥστε μία ἐξ αὐτῶν, ἡ Λευκάς, νὰ κεῖται πασῶν τελευταία πρὸς δυσμὰς. Μόνον τότε ἔχουσι σημασίαν θετικὴν αἱ λέξεις τοῦ Ὀμήρου, εἰδεμὴ δὲν παριστῶσι πραγματικόν, ἀλλὰ φανταστικὸν κόσμον.

Τὸ ὅτι ἡ Λευκάς ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ δυτικωτάτη νῆσος, καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὧ τῆς Ὀδυσσεΐας (στ. 11 κέ.). Ἐνταῦθα ὁ Ἑρμῆς προπέμπων τὰς ψυχὰς τῶν μνηστῆρων εἰς τὸν Ἄδην, διέρχεται τὸν ὠκεανόν, τὴν «Λευκάδα πέτραν», τὰς πύλας τοῦ Ἥλιου καὶ τὸν δῆμον τῶν Ὀνειρων. Τοῦτο, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς αὐτὸς ὁ κ. Partsch, σημαίνει ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς ἡπείρου Ἑλλάδος ἡ ἄξενος λευκὴ ἀκτὴ τῆς Λευκάδος ἐπὶ τινα χρόνον ἐθεωρεῖτο τὸ ἐσχατὸν ὄριον τῶν θαλασσῶν τῆς πατρίδος των, τὸ κυριώτατον σημεῖον ἐνθα ἤρχιζον τὰ ἀγνωστα μέρη τοῦ ὀνόματος ἡλίου, οὕτως ὥστε ἐν τῇ ἀντιλήψει αὐτῶν τὸ ἀπὸ τῆς Λευκάδος πέτρας ἄλμα ἐξισούτο σχεδὸν πρὸς τὸν θάνατον. Ἡ νῆσος ἐφ' ἧς εὐρίσκεται ἡ πέτρα αὕτη, τ. ἔ. ἡ σημερινὴ Λευκάς, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπ' ἐκείνης ὠνομάσθη, πρέπει νὰ εἶναι ἡ δυτικωτάτη πασῶν. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην τὸ χωρίον τοῦ ὧ ἔχει καὶ αὐτὸ μεγάλην διὰ τὸ προκείμενον ζήτημα σημασίαν,

καίτοι τὸ ω ἀπεδείχθη μεταγενεστέρα προσθήκη καὶ εἶναι ἐνδεχόμενον ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτοῦ εἶχεν ὅλως ἄλλας ἰδέας περὶ Ἰθάκης ἢ ὁ τοῦ νόστου τοῦ Ὀδυσσεύος.

Ἀντιφάσκον πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Dörpfeld φαίνεται ἐκ πρώτης ὀψεως χωρίον τι ἐν τῷ α τῆς Ὀδυσσεΐας (257 κέ.), ἐν ᾧ ἡ Ἀθηνᾶ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Μέντου, βασιλέως τῶν Ταφίων, λέγει ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς ἐπιστρέφων παρὰ τοῦ Ἴλου, υἱοῦ τοῦ Μερμέρου, ἐξ Ἐφύρας διῆλθε διὰ τῆς Τάφου· ἐπειδὴ δὴλα δὴ ἡ Ἐφύρα ὡς πόλις τοῦ Μερμέρου τοποθετεῖται εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, ὡς Τάφος δὲ θεωρεῖται τὸ σημερινόν Μεγαλονῆσι, ἐξάγεται ἡ ἐξῆς σειρά τῶν τόπων· πρὸς βορρᾶν ἔκειτο ἡ Θεσπρωτία, ἐν τῷ μέσῳ ἡ Τάφος, πρὸς νότον ἡ Ἰθάκη. Ἐν τούτοις εἰς τὸ χωρίον τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν. Τὸ α τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι συνονθύλευμα πολὺ μεταγενέστερον πάντων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ὀδυσσεΐας (βλ. κυρίως von Wilamowitz ἐν *Homer. Untersuch.* 1884 σ. 7 καὶ 25)· ἡ θέσις τῆς Τάφου εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος (βλ. καὶ Α. Μηλιαράκην ἐν *Γεωρ. τῆς Κεφαλληνίας κλ. σ. 210 κέ.*), ἐπίσης δ' ἡ τοποθέτησις τῆς Ἐφύρας εἶναι πολὺ ἐπισφαλής, καθ' ὅσον ἐν ε 325 κέ. μανθάνομεν ὅτι Ἐφύρα παράγουσα δηλητήρια ἔκειτο ἐν Ἰλίδι. Τὰ αὐτὰ λεκτέον περὶ τοῦ χωρίου α 182 κέ., ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς Μέντης διηγεῖται ὅτι μεταβαίνει εἰς «Τεμέσην», ἵνα κομίσῃ ἐκεῖθεν χαλκόν. Διότι ποῦ ἔκειτο ἡ Τεμέση αὕτη· ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Κύπρῳ; Ἐν τῇ μιᾷ περιπτώσει ὀρίζεται ἡ θέσις τῆς Ἰθάκης ὅλως διάφορος ἢ ἐν τῇ ἑτέρᾳ. Ὡς δ' εἵπομεν καὶ ἄνωτέρῳ, καὶ ἂν ὄντως ὁ ποιητὴς τοῦ α ἐθεώρει ἤδη τὴν σημερινὴν Ἰθάκην ὡς τὴν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἀρχαίου πυρῆνος τῆς Ὀδυσσεΐας περιγραφομένην νῆσον τοῦ Ὀδυσσεύος, τοῦτο οὐδὲν θ' ἀπεδείκνυσεν ὡς πρὸς τὸ προσκείμενον ζήτημα, διότι ὁ μεταγενέστερος ποιητὴς εὗρίσκετο ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ μεθ' ἡμῶν, δὴλα δὴ δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλ' ἐζήτει τὴν θέσιν τῆς Ἰθάκης, ὅθεν καὶ ὑπέκειτο εἰς τὰ αὐτὰ σφάλματα ὡς ἡμεῖς.

Ὁ Ὀδυσσεύς ἐν ν 96 κέ. κομισθεὶς ὑπὸ τῶν Φαίακων εἰς τὴν πατρίδα του ἀποβιβάζεται κοιμώμενος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φόρκυνος τῆς Ἰθάκης. Τοῦτον εὗρίσκουσι τινες ἐν τῷ βορείῳ μέρει τῆς σημερινῆς Ἰθάκης, ἄλλοι ὅμως ἐν τῷ μέσῳ τῆς νήσου, ἐνθα τῷ ὄντι ὁ λιμὴν τῆς σημερινῆς πρωτεύουσας ἀνταποκρίνεται καλῶς εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀμήρου. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν παρὰ τούτῳ διδάσκει τὴν ἐν τῇ νήσῳ θέσιν αὐτοῦ. Οἱ νομίζοντες ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τῷ βορείῳ τμήματι, διότι οἱ Φαίακες ἤρχοντο ἐκ Σχερίας, τ. ἔ. Κερκύρας, λησμονοῦσιν ὅτι

Ι. Κ. ΚΑΖΑΝΙΕ

Ο ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ ΚΟΛΠΟΣ ΣΥΒΩΤΑ

Τοπος Έστιας.

οὐδὲν ἐκώλυε τούτους νὰ εἰσελθῶσι καὶ εἰς λιμένα κείμενον ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι. ἂν τὸ βόρειον μέρος δὲν παρείχεν ἀσφαλῆ τοιοῦτον· ἀλλ' οὐδ' εἶναι ἀποδεδειγμένη ἡ ταυτότης τῆς Σχερίας καὶ τῆς Κερκύρας, ὅσω πιθανὴ καὶ ἂν εἶναι.

Ποῦ τῆς Ἰθάκης ἀπεβιβάσθη ὁ Τηλέμαχος ἐπανελθὼν ἐκ Πύλου, οὐδαμῶς δηλοῦται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Τὸ μόνον ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς συμπέρασμα εἶναι ἡ συμβουλή, ἣν δίδει αὐτῷ ἡ Ἀθηναῖα περὶ τῆς παρὰ τὰς διαφόρους νήσους ὁδοῦ, ἐν' ἀποφύγῃ τὴν ἐνέδραν τῶν μνηστήρων. Λέγει δὴλα δὴ (ο 33 κέ.) νὰ πλεύσῃ «ἐκάς νήσων», ἅμα δ' ὡς φθάσῃ εἰς τὴν πρώτην ἀκτὴν τῆς Ἰθάκης, νὰ πέμψῃ τὸ πλοῖον εἰς τὴν πόλιν, αὐτὸς δὲ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν συβώτην Εὐμαῖον. Τοῦτο τὸ «ἐκάς» τ. ἑ. «μακρὰν» τῶν νήσων ὑποδεικνύει μόνον ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ τῆς μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῆς ἡπείρου Ἑλλάδος θαλάσσης, διότι αὕτη εἶναι ἀπανταχοῦ σχετικῶς στενὴ, ἀλλὰ περὶ τῆς πρὸς δυσμὰς αὐτῶν. Ἐὰν ὁμῶς συνδυάσωμεν τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὸ ἄλλο ἐν ᾧ μανθάνομεν τὰ περὶ τῆς ἐνέδρας τῶν μνηστήρων, ἴσως δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τι σπουδαιότερον.

Ἐν δ 844 κέ. ὀρίζεται ἡ θέσις τῆς νησίδος ἐν ἡ ἐνήδρευν ὡς ἐξῆς :

*ἔστι δέ τις νῆσος μέσση ἅλϊ πετρήεσσα
μεσσηγὺς Ἰθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης,
Ἀστερίς, οὗ μεγάλη λιμένες δ' ἐνι ναύλοχοι αὐτῇ
ἀμφίδουροι.*

Ἐν δὲ π 365 κέ. περιγράφεται ὁ τρόπος καθ' ὃν προσεπάθουν νὰ συλλάβωσι τὸν Τηλέμαχον, τὴν μὲν ἡμέραν κατασκοποῦντες ἐκ τῶν κορυφῶν, τὴν δὲ νύκτα περιπολοῦντες ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Ὅσοι παραδέχονται τὴν ταυτότητα τῆς σημερινῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ὀμηρικῆς, θεωροῦσιν ὡς τὴν νησίδα ταύτην τὸν σκοπέλον Δασκαλίό, ὅστις κεῖται ἐν τῷ πορθμῷ τῷ χωρίζοντι τὴν Ἰθάκην ἀπὸ τῆς Κεφαλληνίας καὶ δὴ πρὸς δυσμὰς τοῦ λιμένος τῆς «Πόλις», ἀλλὰ πλησιέστερον πρὸς τὴν Κεφαλληνίαν· διότι ἄλλη νησις δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ πορθμῷ τούτῳ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ σκοπέλος οὗτος εἶναι ὅλως ἀσήμαντος, οὐδὲ κορυφὰς ἔχει ἐξ ὧν νὰ κατασκοπῇ τις, οὐδὲ λιμένα ἀπλοῦν ἢ διπλοῦν, νομίζουσιν ὅτι εἴτε διὰ σεισμικῶν, εἴτε δι' ἄλλων φυσικῶν φαινομένων μετεβλήθη ἡ ἄλλοτε σημαντικωτέρα Ἀστερίς. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ὄντως ἡ θέσις τοῦ σκοπέλου ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς λέξεις

τοῦ Ὀμήρου καὶ ἂν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐνέδραν. Τὸ πρῶτον ἴσως συμβαίνει, τὸ δεύτερον δ' ὁμῶς οὐχί.

Τὸ Δασκαλιὸν πρῶτον κεῖται ἐν ὄψει τῆς θέσεως, ἐνθα τοποθετοῦσιν οἱ νεώτεροι τὴν Ὀμηρικὴν πόλιν. Ὅντως δὲν ἐννοεῖ τις, τί εἶδος ἐνέδρας εἶναι αὕτη, καθ' ἣν πρόκειται νὰ συλληφθῇ ὁ βασιλόπαις ἐνώπιον τῶν πολιτῶν, ἐνῶ ἠδύνατο αἱ μνηστῆρες, ἂν δὲν ἐφοβοῦντο τούτους, νὰ ἀπαλλαχθῶσι πολὺ εὐκολώτερον ἐκείνου. Ἀλλ' ἔστω, ἐπειδὴ δὲν γινώσκουμεν ἀσφαλῶς τὴν θέσιν τῆς πόλεως, τοῦτο ἔχει μικρὰν σπουδαιότητα. Τί δ' ὁμῶς νὰ εἰπώμεν περὶ τῆς στρατηγικῆς θέσεως τοῦ σκοπέλου; Δεσπόζει οὗτος μόνον τοῦ βορείου μέρους τοῦ πορθμοῦ, ἀπέχων μακρότατα τῆς νοτίου ἐξόδου. Ἐπακολουθήματα τῆς θέσεως ταύτης εἶναι τὰ ἐξῆς· ὁ διὰ τοῦ πορθμοῦ ἀνερχόμενος ἔβλεπε πᾶν πλοῖον εὐρισκόμενον ἐν αὐτῇ, ἠδύνατο δέ, ἂν ἐφαίνετο ἐχθρικόν, πολὺ ταχέως ν' ἀποβιβάσθῃ εἰς τὴν ἀπανταχοῦ πλησιέστατα κειμένην ἀκτὴν τῆς Ἰθάκης καὶ οὕτω ν' ἀποφύγῃ πάντα κίνδυνον· ὁ δὲ μὴ εἰσερχόμενος παντάπασιν εἰς τὸν πορθμὸν ἀλλὰ πλέων περὶ τὴν νότιον ἄκρην τῆς Ἰθάκης οὐδὲν εἶχε νὰ φοβῆται ἐκ τῆς ἐνέδρας καὶ εἰσῆρχετο ἀσφαλέστατα εἰς τὸν λαμπρὸν ἐπὶ τῆς βορειανατολικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου λιμένα. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ συμβουλὴ τῆς Ἀθηναῖς, νὰ πλεύσῃ «ἐκάς τῶν νήσων;» Ἐὰν τὸ Δασκαλιὸν εἶναι ἡ Ἀστερίς, ἡ συμβουλὴ αὕτη οὐ μόνον εἶναι ἀνόητος, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν προστατευόμενον αὐτῆς. Εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι πᾶς τις μὴ προκατειλημμένος, ἅμα ὡς ῥίψῃ βλέμμα ἐπὶ τοῦ καλλίστου χάρτου τοῦ κ. Partsch, ἀμέσως θ' ἀποφανθῇ ὅτι τὸ Δασκαλιὸν ἦτο τὸ χεῖριστον μέρος πρὸς ἐνέδραν κατὰ τοῦ ἐκ μεσημβρίας ἐρχομένου Τηλεμάχου, ὅτι δὲ πολὺ καταλληλότερος ἦτο οἰοσδήποτε λιμενίσκος ἐπὶ τῆς νοτίου παραλίας, ὡς π. χ. ὁ Ἀνδρὶ λεγόμενος.

Μακρὸν θὰ ἦτο νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἄλλα τινὰ δευτερεύοντα, ἅπερ πολὺ ὀλίγον ἢ οὐδὲν διδάσκουσιν ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα, ὡς π. χ. τὸ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι «ἀριστῆες» τῆς Ἰθάκης εἶχον ποιμένας ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ἀκτῆς τῆς ἡπείρου, ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν Ἡλιδι, καὶ τὰ περὶ τοῦ βουκόλου Φιλοτίου (υ 185 κέ.) λεγόμενα, ὅστις, ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς τεθεὶς ἐπὶ τοῖς βουσίῃ ἐν τῷ δήμῳ τῶν Κεφαλλήνων, ἀναγκάζεται νὰ φέρῃ τοῖς μνηστῆρσι βουὴν καὶ αἶγας. Περιοριζόμεθα εἰς τὸ νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ Κεφαλλῆνες, ὡς ἐκαλοῦντο πάντες οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ὀδυσσεὺς, οὐδόλως περιορίζοντο εἰς τὴν ὕστερον ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν νῆσον, κατεῖχον δ' οὐ μόνον πάσας τὰς ἐκεῖ νήσους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπέ-

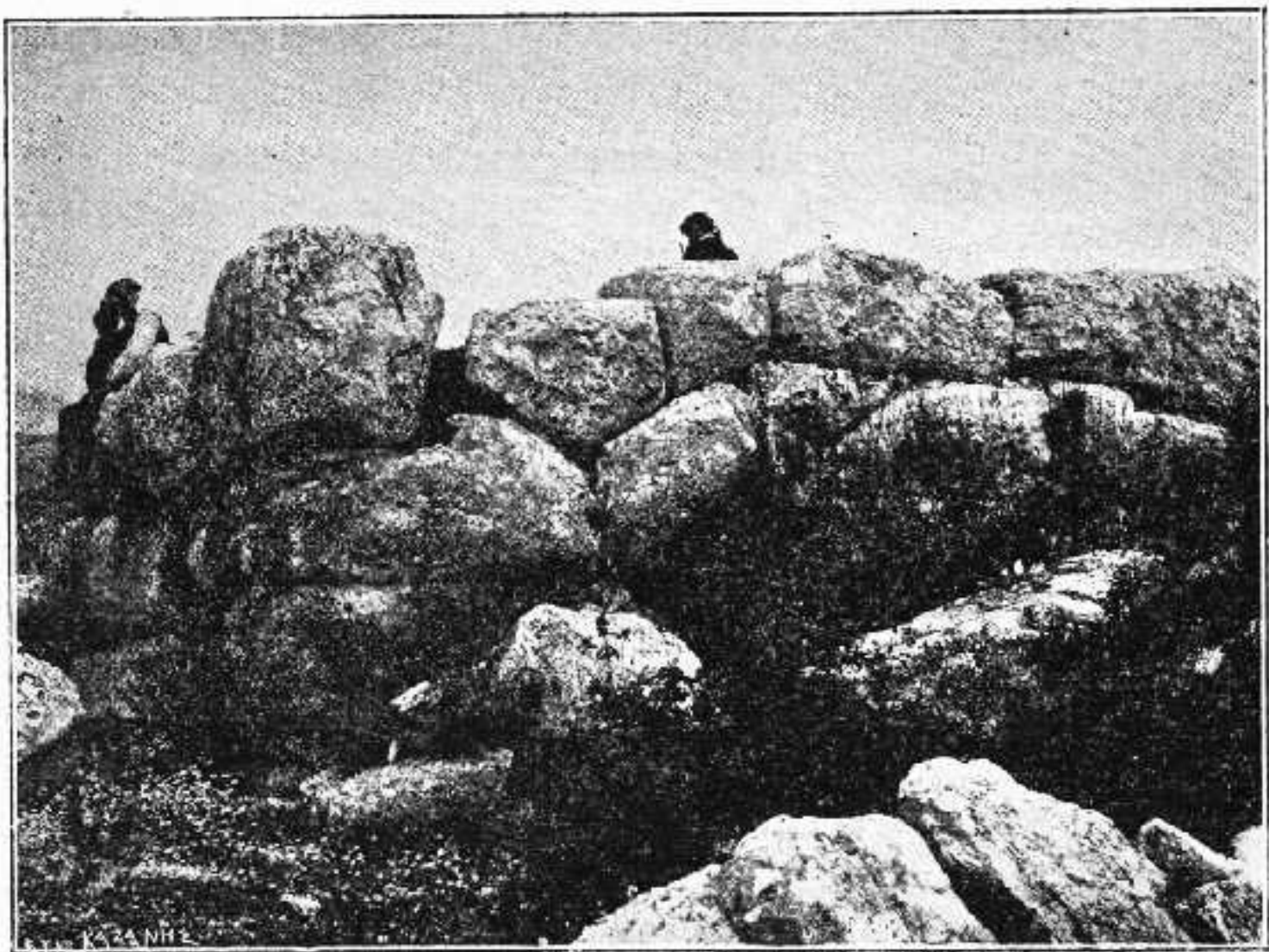
νατι ἀκτὴν, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν χωρίων ω 355, 378, 429 καὶ Ίλ. Β 631 κέ. Τίς θὰ τολμήσῃ νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὰ τοιαῦτα χωρία νὰ ὑποπέσῃ εἰς μυρίας ἀμφιβολίας καὶ ἀπολέσῃ καθ' ἑκάστον βῆμα τὸ ἀσφαλὲς ἕδαιον ὑπὸ τοὺς πόδας του ;

Εἶδομεν ἤδη ὅτι μεταξὺ τῶν τεσσάρων νήσων τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος ἐν ι 21 κέ. πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ Λευκάς, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ δυτικωτάτη πασῶν (κατὰ τὴν ἀντιληψὶν τῶν Ὀμηρικῶν καὶ μεταγενεστέρων χρόνων) καὶ ὅτι ἐν γένει ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὀρισμὸς τῆς θέσεως τῆς πατρίδος τοῦ Ὀδυσσεύος κάλλιστα συμφωνεῖ πρὸς τὴν Λευκάδα. Ἐὰν δὲ κατὰ ταῦτα ὑπερτερεῖ τῆς σημερινῆς Ἰθάκης, οὐκ ὀλίγα ἄλλα σπουδαῖα ἐπιχειρήματα ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἀποδεικνύοντα ὅτι, ἂν ὁ ποιητὴς τοῦ πυρῆνος τῆς Ὀδυσσεύας εἶχεν ἐν νῷ νῆσον πραγματικῶς ὑπάρχουσαν, πάντα τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα εὗρηνται ἠνωμένα ἐν Λευκάδι.

Προτάσσομεν τὰ μικρότερας ἀξίας. Ἐνῷ ἐν τῇ σημερινῇ Ἰθάκῃ ὑπάρχουσι δύο σχεδὸν ὅμοια ὄρη, ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν κύριον ὄρος τῆς νήσου, τὸ «εἰνοσίφυλλον Νήριτον»· ταιοῦτον κύριον ὄρος εὐρίσκομεν ἐπὶ τῆς Λευκάδος, περιβαλλόμενον ὑπὸ ἄλλων δευτερευόντων· ἴσως δὲ δὲν εἶναι ἀσήμαντον ὅτι ὁ Πλίνιος καλεῖ τὸ ὄρος τοῦτο τῆς Λευκάδος *Neritus*, τὴν δὲ ὅλην νῆσον *Neritis*. Καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ὑδάτων, ὃν ἀποδίδει ὁ Ὅμηρος τῇ Ἰθάκῃ, εὗρηται ἐν Λευκάδι, δὲν εἶναι δὲ οὗτος παροδικὸν τι γινώρισμα τῆς νήσου, ἀλλὰ μόνιμον, ἅτε ὀφειλόμενον εἰς τὴν μεγάλην ἐν ὑψηλῇ θέσει κειμένην κοιλάδα, ἐν ᾗ κατὰ τὸν χειμῶνα συλλέγονται τὰ ὀμβρία ὕδατα καὶ ἐξ ἧς ἐξέρχονται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀπειραρίθμων καὶ οὐδέποτε ἐκλείπουσιν πηγῶν. Ἀλλ' ἄς ἐλθωμεν ἐπὶ τὰ σπουδαιότερα.

Ἐκ τοῦ χωρίου π 351 καὶ ἄλλων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ κύριος λιμὴν τῆς Ἰθάκης ἦτο κύκλῳ κεκλεισμένος καὶ δὲν παρείχε θεῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀκριβῶς τοῦτο συμβαίνει παρὰ τῷ καλλίστῳ λιμένι τῆς Λευκάδος, ὅστις καλεῖται Βλιχὸ καὶ κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας. Ὁ κ. Partsch λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς : «Μεταξὺ τοῦ βορείου ἄκρου τῶν παραλιακῶν ὄρεων ἐπὶ τῆς ἐλώδους πεδιάδος Νίδρι ὑπάρχει ὁ μικρὸς κόλπος Κλείμενο καὶ ἐν τῷ βάθει αὐτοῦ στενὸς πορθμός, ἔχων σχῆμα τραχήλου φιάλης, ὅστις πρὸς νότον ὁδηγεῖ εἰς δευτέραν ἐτι ἐντελέστερον κεκλεισμένην λεκάνην, τὸν Βλιχὸ καλούμενον λιμένα, ἔχοντα μῆκος 2 καὶ πλάτος 1 χιλιομ. Αἱ ἰλιώδεις ὄχθαι αὐτοῦ

τὴν σήμερον εἶναι ἔρημοι, εἰς δὲ τὰ ἀκίνητα ὕδατα σπανίως πλοῖον, καίτοι τὸ βάθος θὰ ἤρκει εἰς τὰ μέγιστα, ῥίπτει τὴν ἄγκυραν. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης ζητεῖται τὸ ἀρχαῖον Ἑλλόμενον, οὐδεὶς ὁμῶς εὗρεν ἐκεῖ ἄξια λόγου ἐρείπια». Τὴν εἰκόνα τοῦ κόλπου τούτου δίδομεν ἐν πίνακι ΙΕ'. Πρὸς ἀριστερὰν φαίνεται ἡ Μαδουρή, ἡ νῆσος τοῦ ποιητοῦ Α. Βαλαωρίτου, ἐν δὲ τῷ μέσῳ περίπου ἡ μόλις διακρινομένη εἰσοδος εἰς τὸν κυρίως λιμένα Βλιχό· αἱ πρὸς δεξιὰν οἰκίαι εἶναι τὸ μικρὸν χωρίον Νίδρι. Περίπου $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς δυτικῆς παραλίας ὑπάρχουσιν ἐπὶ

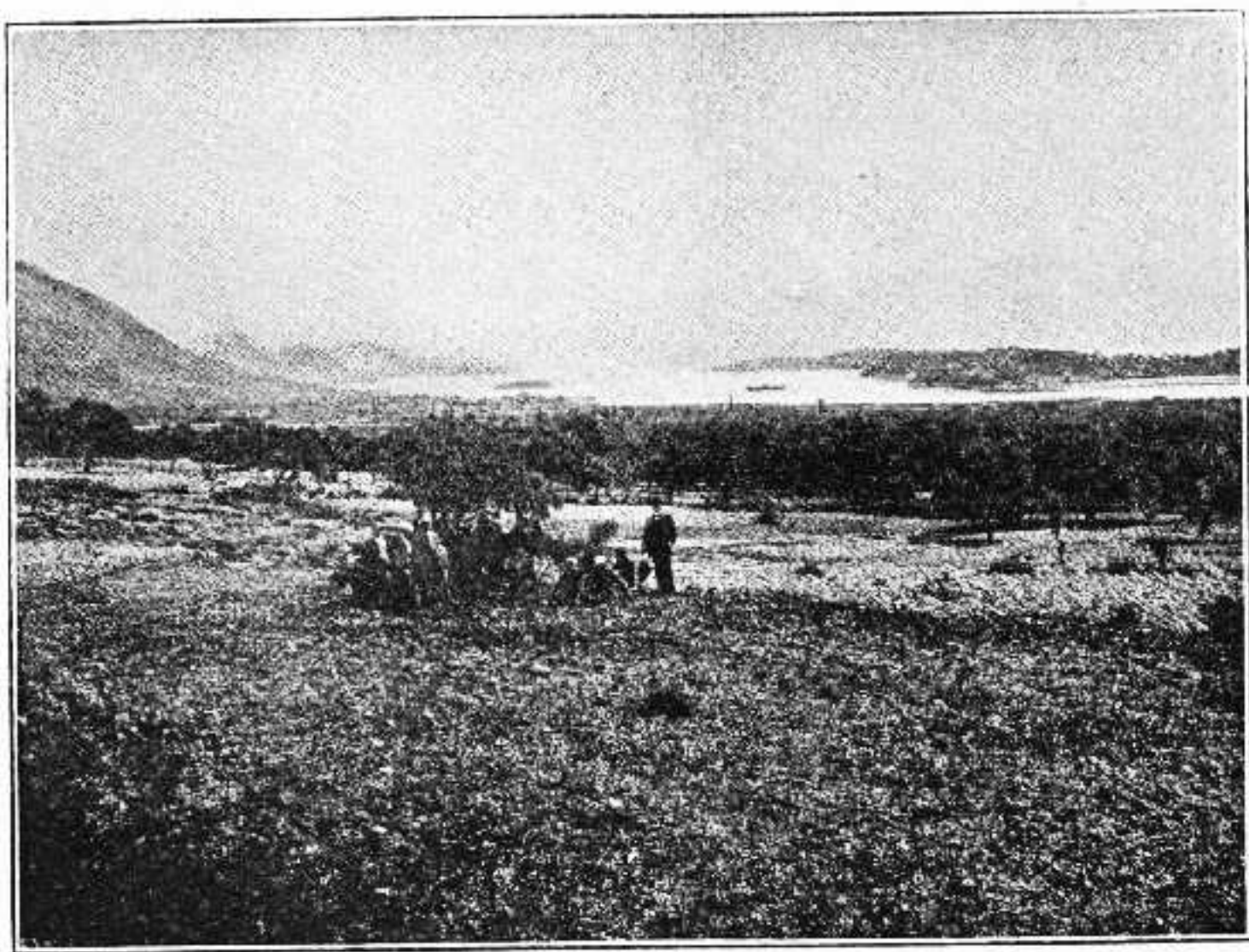

ὕψωματος τὰ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενα ἀρχαιότατα ἐρείπια, ἅπερ προφανῶς ἀνήκουσιν εἰς ἱερὸν τι, οὐχὶ δ' εἰς ἀκρόπολιν ἢ εἰς ἄλλο φρούριον, διότι ἡ θέσις δεσποζομένη ὑπὸ τοῦ πλησίον ὑψηλοτέρου ὄρους εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς τὰ τοιαῦτα. Πρὸς νότον δ' ὁμῶς, ἐπίσης ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης, ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων ἀξιόλογα ἐρείπια, ἐπὶ θέσεως καταλληλοτάτης δι' ἀκρόπολιν ἅτε δεσποζούσης ὅλου τοῦ λιμένος καὶ τῶν πέριξ. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ἐλήφθησαν καὶ αἱ δύο παρατιθέμεναι εἰκόνες, ὧν ἡ μὲν πρώτη δεικνύει τὸ βόρειον, ἡ δὲ δευτέρα τὸ πρὸς ἀνατολήν καὶ νότον

μέρος τοῦ λιμένος, ὅστις ἐν τῇ δευτέρᾳ διακρίνεται μὲν ὡς λεπτή γραμμὴ ἐκτεινομένη πρὸς δεξιάν. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης θὰ ἐκτελεσθῶσι μετ' ὀλίγον ἀνασκαφαί.

Ὁ δεύτερος τῆς Ἰθάκης λιμὴν, ὁ τοῦ Φόρκονος, περὶ οὗ λέγεται ἐν ν. 96 κέ. :

*Φόρκονος δέ τις ἔστι λιμὴν ἄλλω γέροντος
ἐν δήμῳ Ἰθάκης· δύο δὲ προβλήτες ἐν αὐτῷ
ἄκται ἀποροῶγες, λιμένος πότι πεπνυῖαι,*

*αἱ τ' ἀνέμων σκεπάουσι δεσπῆον μέγα κῦμα
ἔκιοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνεν δεσμοῖο μένουσιν
νῆες εὖσοελμοι, ὅτ' ἂν ὄρμον μέτρον ἴκωνται,*

εὐρίσκεται ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἐν τῷ σήμερον Σύβωτα καλουμένῳ λιμένι ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς παραλίας τῆς Λευκάδος. Πόσον δὲ συμφωνεῖ ἡ φύσις αὐτοῦ πρὸς τὰς λέξεις τοῦ Ὀμήρου, δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοήσῃ παρατηρῶν τὴν ἐν παραρτήματι δημοσιευομένην εἰκόνα ΙΕ', ἣτις ἐλήφθη ἐκ τοῦ βάθους αὐτοῦ· ὁ μὲν γινώσκων τὴν κατ' ἐνώπιον τοῦ παρατηρητοῦ κειμένην καὶ διὰ τῶν προβλήτων ἄκτων ἐντελῶς

κλειομένην εἴσοδον δὲν θὰ εὕρῃ αὐτὴν εὐκόλως. Περὶ τοῦ τρίτου λιμένος τῆς Ἰθάκης, ὅστις καλεῖται Ρεῖθρον, εἶναι δύσκολον νὰ εἰπωμέν τι, διότι μνημονεύεται ἐν τῷ νεωτάτῳ μέρει τῆς Ὀδυσσεύας (α 186)· ἐὰν δὲ οὐχ ἦττον εἶναι τι πραγματικόν, βεβαίως τὸ ὄνομα ἀρμόζει πολὺ μᾶλλον εἰς τὸν στενὸν πορθμὸν τῆς Λευκάδος (διότι ἡ λέξις τίθεται παρ' Ὀμήρῳ ἐπὶ ποταμῶν καὶ τῶν ὁμοίων) ἢ εἰς ἀνοικτὸν τινα λιμένα, οἷοι εἶναι οἱ ἄλλοι λιμένες τῆς σημερινῆς Ἰθάκης.

Ἡ τοιαύτη ὁμοιότης τῶν ἐν Λευκάδι λιμένων πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ

Ὀμήρου περιγραφόμενους τῆς Ἰθάκης ἴσως ἡδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀπλὴ σύμπτωσης. Ἀλλ' ἂν ἡ ὁμοιότης ἐκτείνηται μέχρι τῶν μικροτάτων λεπτομερειῶν, τότε ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀποβαίνει ἀνεπαρκής. Τοῦτο λέγομεν κυρίως περὶ τῆς Ἀστερίδος. Ἀληθῆ κατὰ πληξιν ἡσθάνθημεν οἱ συνεκδραμόντες πρὸ τινων ἐβδομάδων μετὰ τοῦ κ. Dörpfeld εἰς Λευκάδα, ὅτε κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπέδειξεν ἡμῖν αὐτὴν ἐν νησιδί τινι πρὸς νότον τῆς Λευκάδος, ἣτις καλεῖται νῦν Ἀρκούδι ἢ Ἀρκουδόνησο. Κειμένη ἐν μέσῳ τῆς μεταξὺ τῆς Λευκάδος καὶ τῆς βορείου ἄκρας τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης θαλάσσης, ἐγειρομένη δ' εἰς ἀρκετὸν ὕψος καὶ

δεσπόζουσα τῆς ἐκεῖ θαλάσσης οὕτως ὥστε πᾶν πλησιάζον ἐκ νότου πρὸς τὴν Λευκάδα πλοῖον ὁρᾶται ἀπ' αὐτῆς ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, κέκτεται πάντα ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἐνέδραν τῶν μνηστήρων. Ὁ παρατηρῶν τὴν θέσιν αὐτῆς κατανοεῖ ἀμέσως, διατί συνεβούλευσεν ἡ Ἀθηναῖ τῷ Τηλεμάχῳ νὰ πλεύσῃ μακρὰν τῶν νήσων. Διότι μόνον ἐν μεγίστῃ ἀποστάσει πρὸς δυσμὰς αὐτῶν ἀνερχόμενος ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀπαρτήρητος ἐκ τῆς νησίδος, ἵνα εἴτα καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ νοτιωτάτου τῆς Λευκάδος ἀκρωτηρίου (τῆς Λευκάδος πέτρας) προσελάσῃ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν νῆσον. Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ θέσις καὶ ἡ γενικὴ διάπλασις συμφωνοῦσι· παραπλέοντες παρὰ τὴν νότιον παραλίαν τῆς νησίδος αἰφνης εἶδομεν μακρὰν καὶ χαμηλὴν γλῶσσαν γῆς, ἐκτεινομένην καθέτως ἀπὸ τῆς παραλίας πρὸς νότον εἰς τὴν θάλασσαν, σχηματίζουσαν δὲ διπλοῦν λιμενίσκον καὶ οὕτω διαπεπλασμένον ὥστε τὰ δύο ἐν αὐτοῖς ὁρμυῶντα πλοῖα ἀνεκαλύψαμεν μόλις, ἀφοῦ διήλθομεν, διὰ τοῦ τηλεσκοπίου. Ἐὰν ἐνταῦθα δὲν ἔχωμεν πράγματι τοὺς «ἀμφιδύμους λιμένας», (δ 845—6) τῆς Ἀστερίδος, τότε ἡμεῖς τοῦλάχιστον ὁμολογοῦμεν παρρησίᾳ ὅτι δὲν γινώσκουμεν, πῶς νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰς τοιαύτας καὶ καταφανεστάτας ὁμοιότητας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομεν ἀκράδαντον πεποιθήσιν ὅτι τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, τοῦλάχιστον τὰ παλαιότερα αὐτῶν μέρη, δεικνύουσι μεγίστην ἀκρίβειαν εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν τόπων, ὡς καὶ ἀπεδείχθη πλειστάκις, ἡ δ' ἐν αὐτοῖς περιγραφὴ τῆς Ἰθάκης κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις οὕτω καλουμένην νῆσον, τοῦναντίον ὁμῶς κάλλιστα πρὸς τὴν σημερινὴν Λευκάδα, πρέπει ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κηρυχθῶμεν ὑπὲρ τῆς θεωρίας τοῦ κ. Dörpfeld ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ Ἰθάκη εἶναι ἡ Λευκάς, μέχρις ὅτου ἄλλοι ἀρμοδιώτεροι περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα θὰ εὕρωσι λόγους ἰσχυροὺς ἀνθισταμένους εἰς αὐτὴν καὶ διαλαθόντας ἡμᾶς· ὅσοι ὁμῶς μέχρι τοῦδε ἤδη ἀντετάχθησαν ὑπὸ τινων εἰς αὐτήν, δὲν εἶναι πολὺ σοβαροί. Ἀκριβῶς δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο παρεκίνησεν ἡμᾶς νὰ ὑποδείξωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Ἀρμονίας κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ σπουδαιότερα περὶ ᾧ στρέφεται ὅλον τὸ ζήτημα, διότι παρατηρήσαμεν ὅτι ὑπάρχει περὶ τούτων ἀσάφειά τις, ἥτις πρῶτον πρέπει ν' ἀρθῇ ἐκ τοῦ μέσου, ἵνα βαδίσωμεν εἴτα ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν.